

ST. WILLIBRORD EN DE CUNERALEGENDE

Onlangs werd bij een uitbreiding van het fabrieksterrein te Remmerden, circa een halve meter onder het maaiveld, een omvangrijke Merovingische schat aangetroffen, bestaande uit gouden en zilveren munten (tremisses en sceatta's). Aangenomen wordt dat deze na circa 670 daar begraven is. De gouden munten echter dateren grotendeels van omstreeks 640.

Deze vondst is misschien een goede aanleiding om een artikel te wijden aan de toestanden in het gebied in en rond Rhenen in die tijd, met accent op St. Willibrord, een van de eerste missionarissen in dit gebied.

De 7e eeuw was in W.Europa een roerige tijd. Het toenmalige Nederland was verdeeld door drie volken, namelijk de Friezen in het noordelijk deel boven de (oude) Rijn, de Saksen in het oosten achter de IJssel en de Franken in het zuiden, met als noordgrens van hun rijk de rivier de Rijn (vergelijk ten tijde van de Romeinen).

In de afzonderlijke delen, waarin het Frankische rijk verdeeld was, Neustrië, Austrasië en Bourgondië, werd in de 7e eeuw de wereldlijke en geestelijke aristocratie steeds sterker.

Een van hun werd met de titel van hofmeier een machtig minister, wiens feitelijke macht die van de koningen zelfs boven het hoofd groeide.

In Austrasië werd dit ambt gewoonlijk bekleed door een lid uit de familie der Pippijnen, een Germaans geslacht, dat voornamelijk bezittingen had tussen Maas en Rijn.

Zo wist Pippijn II (van Herstal), hofmeier van Austrasië, omstreeks 678 de konkurrerende hofmeiers in Neustrie en Bourgondie te verslaan of opzij te zetten en kreeg hij zo eenheid en de heerschappij over het gehele Frankische rijk.

In de 7e eeuw kende het Friese koninkrijk zijn grootste uitbreiding, namelijk van het Sincfal (ten zuidwesten van Cadzand) tot aan de Weser. In het zuiden ontstonden Friese nederzettingen langs de benedenloop van de Schelde, Maas, Rijn en IJssel.

Naast landbouw en veeteelt begon ook de handel op te bloeien. Dorestad (later verwoest door de Noormannen) werd een belangrijk handelscentrum voor de Friezen, vanwaar overal naar toe werd uitgevaren om handel te drijven, ook met de Franken.

In 623 werd Dagobert I koning van het oostelijk deel en vanaf 629 van geheel het Frankrijk. Mede onder invloed van de kerk besloot Dagobert tot een opmars naar het noorden.

In nauwe samenwerking met de hofmeier van het oosten, Pippijn de Oudste, en bisschop Kunibert van Keulen, breidde Dagobert I zijn invloed verder naar het noorden uit. Kerk en staat werkten hand in hand om landstroken in de lage landen te kerstenen en zodoende onder Frankische heerschappij te brengen. Dagobert versloeg daarbij de Friezen, veroverde Utrecht in 631 en nam hun belangrijke handelscentrum Dorestad in.

Ook de bekende Frankische muntmeester Madelinus uit Maastricht trok naar Dorestad. Een groot aantal gouden munten gevonden te Remmerden dragen zijn naam als muntmeester.

Na Dagoberts dood kwamen er zwakke vorsten op de troon en werden de hofmeiers steeds belangrijker. Maar ook de hofmeiers wisten door onderlinge twisten niet de vrede in het rijk te bewaren. Steden als Utrecht en Dorestad werden dan ook weer heroverd door de Friezen met steun van de Saksen.

De Franken hadden in het veroverde gebied kerken en kastelen gesticht en missionarissen aan het werk gezet; echter

de Friezen verwoestten in het heroverde gebied weer de gestichte kerken en altaren.

In 687 kreeg Pippijn II (van Herstal) als opperhofmeier de macht over het rijk der Franken en trok deze ten strijde om het Frankische machtsgebied verder uit te breiden. Een geduchte tegenstander werd Redbad I (of Radbod), koning der Friezen in de periode 679 - 719; deze laatste werd in een beslissende slag rond 690 verslagen en zodoende kreeg Pippijn het zuidelijk deel van het Friese rijk tot aan de Veluwe in handen.

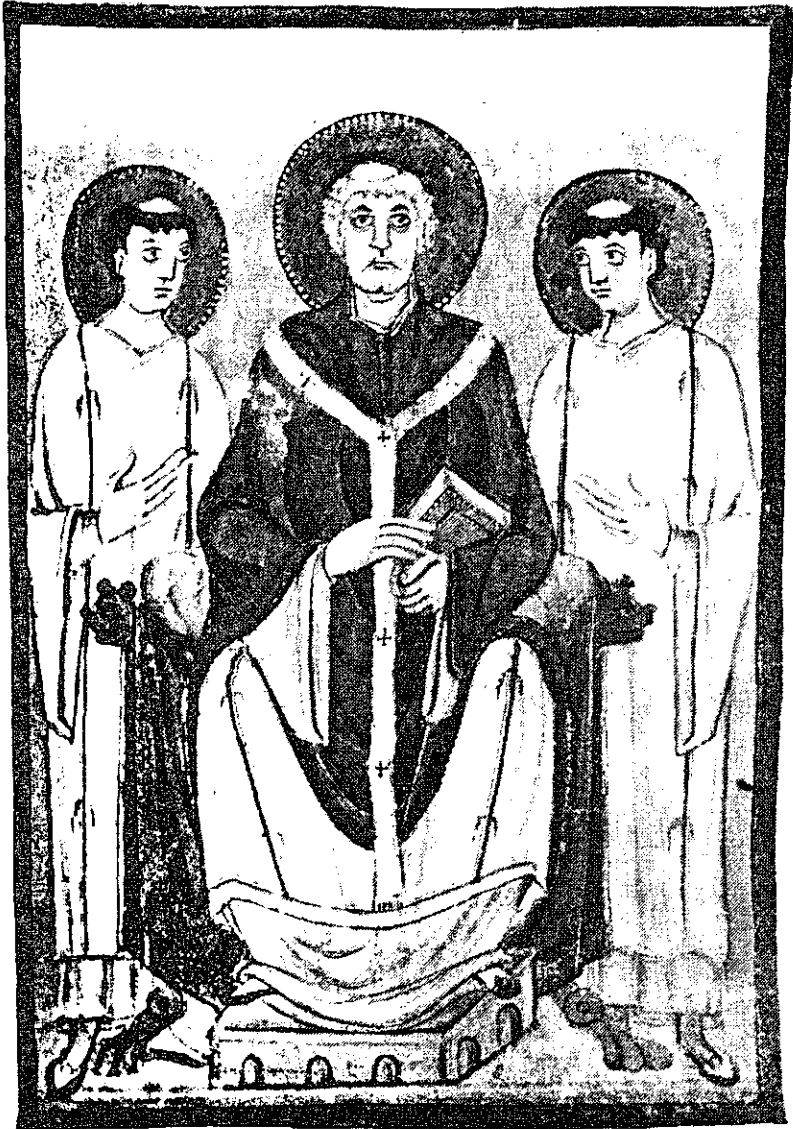
Om een blijvende vrede met de Friezen te bekrachtigen huwde de zoon van Pippijn, Grimoald, met Redbad's dochter Theudesinda.

Met steun van Pippijn werd het nieuw veroverde zuidelijke Friesland als missiegebied aangewezen, met Utrecht als standplaats en centrum voor de missionarissen. Deze kregen een tiende deel van al het koninklijke bezit en alle koninklijke inkomsten in het zendingsgebied.

Een belangrijke missionaris werd Willibrord. Deze werd in 657 in Engeland (Northumberland) geboren, en verbleef geruime in het klooster te Rippon, waar de H. Wilfried abt was en trad toe tot de orde der Benedictijnen. Hij vervolgde zijn opleiding vanaf 678 in het klooster van Rathmelsigi in Ierland om zich daar onder leiding van de H. Egbert voor te bereiden op het priesterschap en de missionaristaak.

Omstreeks 690 - juist nadat Pippijn de Friezen had verslagen - vertrok Willibrord met 11 helpers uit Ierland om de Friezen in het zuiden van hun rijk te trachten tot het Christendom te bekeren.

De kerstening der Friezen liep niet altijd even gemakkelijk, ondanks de steun van opperhofmeier Pippijn. Met name de Friese koning Redbad verzette zich heftig. Zo had Willibrord in het noorden aanvankelijk weinig succes.

Afb. 2.
Willibrord als aartsbisschop met pallium en tussen twee
diakenen afgebeeld. Deze miniatuur uit de 11e eeuw is
de oudstbekende miniatuur van deze heilige.

Dat Willibrord's onderneming in de Christelijke wereld als zeer belangrijk werd geacht, bewijst wel zijn tocht naar Rome in 695, waar hij door Paus Sergius tot "Aartsbisschop der Friezen" werd gewijd.

In 714 stierf de grote Pippijn, die geen goede opvolgers had; onder andere werd zijn zoon Grimoald door een Fries in de kerk van Luik vermoord.

Dit was waar de Friese koning Redbad op had gewacht en met steun van weer de Saksen en gebruik makend van de verwarring en de schermutselingen van Frankische edelen onderling, bond hij opnieuw de strijd aan met de Franken en heroverde het oorspronkelijk Zuid-Friese gebied ("Citerior Frisia").

Het is echter Karel Martel (de "strijdhamer"), een bastaard zoon van Pippijn, geweest, die de Friezen een halt toeriep en die Redbad in 718 in een laatste gevecht bij Dorestad het onderspit deed delven.

Zodoende kon Willibrord zich weer naar het noorden begeven en kon het zendingswerk verder worden uitgebouwd. Koning Redbad overleed in 719 en is waarschijnlijk in de buurt Dorestad begraven.

Het is aannemelijk dat in het gebied tussen Rhenen en Dorestad (nu Wijk bij Duurstede) meermalen in die tijd strijd is geleverd. De Rijn stroomde in die tijd door de Mars. Remmerden was een voor de hand liggende oversteekplaats in de Rijn. Hier bevond zich vanouds waarschijnlijk een nederzetting. De goud- en zilverschatte Remmerden is bij gelegenheid waarschijnlijk van een bedreigende situatie daar begraven en nooit meer door de eigenaar opgegraven.

Interessant is de relatie van Willibrord met de Cunera-legende. Volgens deze legende zou Cunera in het jaar 340 begraven zijn te Rhenen.

Afb. 3.

Afbeelding uit "Dat leven van Kunera" voorstellende de overval door "hunnen" op het gezelschap van de H. Ursula en de haar vergezellende maagden. De "Koning van de Rijn" Rabodus voert Cunera mee onder zijn mantel.

De relatie met de Ursulalegende is onduidelijk, immers Ursula zou rond 454 met "elfduizend" maagden van Engeland naar Rome zijn getrokken, hetgeen chronologisch beter zou kunnen kloppen met een vermeende overval door de Hunnen. De stad Tiel ontleent hieraan dat Tiel reeds in het midden van de 5e eeuw als nederzetting bestond.

Volgens de Cuneralegende zou Willibrord op weg naar Keulen te Rhenen overnacht hebben. Tevens was hij door Paus Sergius gezonden. Vermoedelijk was dit dus na 21 november 695. De Rhenenaren vertelden hem van de wonderen rond Cunera en vroegen hem of hij Cunera wilde "verheffen". Hierop beloofde Willibrord dat hij na zijn reis naar Keulen aan dit verzoek gevolg zou geven.

Volgens de legende zou hij deze belofte vergeten hebben maar op de weg terug uit Keulen door een storm bij de Heimenberch (Grebbeberg) zijn gestrand, waarbij hij aan zijn belofte zou zijn herinnerd en alsnog het lichaam van Cunera heeft laten opgraven dat "lach in der eerde CCC jaer XLI eer dat si sunte Willibrordus verhieff".

Bij de verheffing zou Cunera dus 361 jaar begraven zijn geweest. Dit zou betekenen dat deze verheffing zich in het jaar 701 zou hebben afgespeeld. Dit klopt vrij redelijk dus met de tijd dat Willibrord zijn zendingswerk in dit gebied verrichtte.

Ook zal deze verheffing belangrijk hebben bijgedragen tot de kerstening van de bevolking in dit gebied, die volgens overlevering een "eigen" martelares kende waaraan belangrijke Christelijke deugden werden toegeschreven.

De "dwale" of doek waarmee Cunera zou zijn gewurgd, bevindt zich in het Catharijnenconvent te Utrecht. Deze wurgdoek zou van Koptische afkomst zijn en uit de 6e of 7e eeuw stammen.

Er zijn nu twee mogelijkheden, of de rond Rhenen wonende

Friezen hadden deze meegebracht van hun handelstochten en aan de reliequieën van Cunera toegevoegd, of de hele geschiedenis heeft zich inderdaad in de 7e eeuw afgespeeld, en was Cunera buitgemaakt door en bijvrouw geworden van de Friese koning Redbad (Radbod, Radboud), om later te worden vermoord door diens jaloerse echtgenote.

Heeft de hele geschiedenis zich echter rond 340 afgespeeld dan is een overval door de Hunnen en Cunera als een van de metgezellinnen van de H. Ursula zeer onwaarschijnlijk. Dit moeten dan andere, vermoedelijk Germanen zijn geweest, waarvan een koning Radboud haar zou hebben bevrijd. Nagegaan zou moeten worden of er in die tijd in de Rijnstreek een belangrijke koning Radboud voorkwam.

De Cuneralegende blijft raadselachtig, maar is nog steeds een boeiend onderdeel van de geschiedenis van het gebied in en rond Rhenen.

ENKELE LITERATUURBRONNEN

Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel 1. Middel-eeuwen (Fibula-Van Dishoeck, Haarlem 1981).

H. Halbertsma, Het heidendom waar Liudger onder de Friezen mee te maken kreeg, R.O.B. Overdrukken Nr 224, p.21-43 (1984).

H. Halbertsma, Teisterbant in het geding over de begrenzing van het Friese koninkrijk, R.O.B. Overdrukken Nr.225, p.323-338 (1984).

N.C. Kist, De Reenensche Cuneralegende in betrekking tot die van Sinte Ursula en de 11.000 maagden, Kerkhistorisch Archief (1859), deel II, p.1-48 (3058E30).

J. Combrink, Dat leven van Cunera, transcriptie (Rhenen 1988).

W.R.de Jong, De geschiedenis van het Bisdom Utrecht (Utrecht 1926), p.8 e.v.

Mr.J.W.C.van Campen, Willibrord en Utrecht, Jaarboekje Oud-Utrecht(1939), p.23 e.v.

Dr.R.R.Post, Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middel-eeuwen (Utrecht/Antwerpen 1957).

A.J.de Jong.

OUD(heidkundig) NIEUWS

De loop der bevolking wordt geraamd naar de bescheiden der navolgenden jaren: in 1795 telde de omtrek van het stedeke Rhenen 1630; 1811 - 1922; 1822 - 2377; 1840 - 3274; 1875 - 4150 inwoners; in laatst genoemd jaar onderscheiden in 4055 hervormden en 91 van andere geloofsbelijdenis in verschillende kerkgenootschappen. Rhenen bevatte in 1870 - 280 huizen en 1612 ingezetenen binnen de kom van den omtrek(Rhenen en Omstreken, W.J. VAN NAS te Rhenen, deel 1910, p.15).

ooo

Op verschillende plaatsen in de stad ziet men nog in en op de stoepen van vele huizen, groote steenen en steenerpalen met figuren, wapens en jaartallen, welke zéér waarschijnlijk van het Koningshuis afkomstig zijn; zelfs vindt men aan de beide einden van een stoep in de Kruisstraat een steenen paal, waarop een wapen is uitgehouwer en men zéér duidelijk het jaartal 1565 leest; deze palen dateeren dus van nóg vroeger tijd dan de stichting van het Koningshuis(Eigen Haard, 1909, p.490, "Oud Rhenen" door B.J. Ramspek).